

## УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: З ІСТОРІЇ УКРАЇНЬСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ XVI-XVII СТ.

*У статті досліджено місце і роль української інтелігенції у творенні єдиного європейського культурно-освітнього простору, в розвитку напрямків освітньої діяльності, що формують особистість. Підкреслено, що завдяки дотриманню українською інтелігенцією XVI-XVII ст. гуманістичних традицій відбувалася трансляція цінностей європейського духовного життя на український ґрунт, утверджувалися європейські зразки шкільної та університетської освіти, формувалася досвід ставлення до суб'єкта освітньо-виховного процесу як до неповторної особистості, носія високих моральних якостей. Виявлено, що діяльність інтелектуальної еліти оцінюється з позицій сучасних актуальних завдань розвитку української школи і педагогіки.*

Всебічний розвиток української спільноти, пошук шляхів її органічного входження в систему європейського життя і європейських духовних цінностей передбачає особливий інтерес до освіти. У ХХІ столітті освіта перетворюється в інституцію, що здатна трансформувати як окрему людину, так і суспільство загалом відповідно до викликів часу. Освіта й чинники, що супроводжують її розвиток, визначають її рівень (знання, інформація, інтелект), значною мірою задають параметри цивілізаційного поступу сучасної української людини, виступають засобом збереження самоцінності особистості в умовах глобалізації. Феномен глобального світу не лише впливає на спосіб організації суспільства, не лише характеризує процес світової залежності, але й диктує нові параметри культурно-освітнього простору єдиного людства.

В сучасних реаліях життя українська освіта не може бути ізольованою від змін, що відбуваються з людиною і суспільством. Навпаки, її стан, рівень і форми розвитку є адекватною реакцією на загальну уніфікацію людської діяльності, можливе нівелювання національних рис у глобалізаційних процесах. Українська освіта – це інститут, що самою історією покликаний зберігати власну національну ідентичність, демонструвати єдність традицій та інновацій.

Незаперечним також виступає той факт, що українська освіта та її носії – інтелігенція, духовна еліта, вчителі, університетські професори – протягом багатьох століть були невід'ємною частиною європейського культурно-історичного простору. Завдяки діяльності й різноплановій духовній активності інтелігенції в українському житті протягом століть утверджувалася європейська за змістом система цінностей, формувалася органічний для європейської людини спосіб і стиль життя. Сучасний розвиток України передбачає використання досвіду творення високого європейського рівня освіти українською інтелігенцією XVI-XVII ст., врахування сформованих інтелектуальною елітою традицій ставлення до суб'єкта освітньо-виховного процесу як до неповторної особистості, носія високих моральних якостей.

**Метою даної статті** є вивчення ролі української інтелігенції у творенні спільного з Європою культурно-освітнього простору, в становленні тих напрямів освітньої діяльності, які формували духовну людину, самодостатню особистість. У зв'язку з цим особливу увагу привертають процеси, що відбувалися в українській культурі та освіті XVI-XVII ст., в час поширення в Україні ренесансно-реформаційних ідей та загального пожвавлення духовного життя. Проблеми розвитку національної освіти й української педагогіки цього періоду є предметом серйозного вивчення як філософської, так і педагогічної науки. Різні аспекти освітньої діяльності інтелігенції в українському суспільстві XVI-XVII ст. досліджували В. Нічик, В. Литвинов, М. Кашуба, І. Мицько, С. Сірополко, П. Дроб'язко та ін.

XVI-XVII ст. – це особливий період в українському духовному житті, який характеризується як час культурно-національного відродження або культурно-національного піднесення. Є підстави вважати українську культуру цього періоду інтегральною частиною європейського духовного буття. Про це свідчить інтенсивне поширення гуманістично-реформаційних ідей в українському суспільстві XVI-XVII ст., формування національної свідомості, утвердження високої духовності, європейських зразків у шкільництві та освіті. Звісно, найсуттєвішим чинником українського життя цього періоду було православ'я і православна релігійна духовність. Саме це вирішальним чином впливало як на стан української культури загалом, так і на характер процесів, що відбувалися в освітньому просторі. Однак зберігаючи і продовжуючи традиції православного мислення і розвиваючись переважно в координатах слов'янського православного світу, українська культура й освіта інтенсивно збагачувались європейським духовним досвідом Відродження і Реформації [1]. Гуманізм, вільний розвиток особистості, свобода вибору, можливість реалізації людиною своїх талантів і здібностей стали важливими факторами, що забезпечували активне входження України до європейської культурної спільноти та єдиного європейського культурного простору.

Органічною частиною європейського і національного культурно-освітнього процесу була українська інтелігенція, яка втілювала нові зразки людського співжиття і визначала своєю діяльністю нові орієнтири духовного розвитку. Породжені інтелігентським середовищем об'єднання, інтелектуальні спільноти, гуртки, братства й братські школи стали не тільки формами утвердження особистістю своєї активності, своєї ідентичності, але й суттєвим засобом розвитку української культури.

Носієм європейських впливів в українській освіті та головним суб'єктом творення культурно-освітнього середовища в Україні XVI-XVII ст. була інтелігенція. Як і західноєвропейська, вона активно творила нову гуманістичну свідомість та ідеологію, ставши інтегральною частиною західноєвропейської "республіки вчених". Проте процес зародження української гуманістичної інтелігенції почався значно раніше – в XV ст., коли Україна входила до складу королівства Польського та Великого князівства Литовського. Як пише М. Попович, у цей час у Великому князівстві Литовському, а, "передусім, у найчисельнішій його "руській" частині вже існувала, висловлюючись по-сучасному, інтелігенція досить високого рівня освіченості" [2: 142].

Інтелігентське середовище, яке інтенсивно формувалося в Україні XVI-XVII ст., виражало інтереси світської аристократичної верхівки та міського патриціату і оформилося воно завдяки зусиллям та інтелекту вчених, літераторів, вчителів і професорів шкіл, церковних діячів. Своєю діяльністю вони долучали українську людину до духовної еманіпації особи, поширювали цінності та зразки високої освіченості, самі безпосередньо включалися в процес творення загальноєвропейського освітнього простору. Це стосується, передусім, таких видатних українських гуманістів, як Юрій Дрогобич, Станіслав Оріховський, Лукаш з Нового Міста, Павло Русин та ін.

Потреба виховання власної інтелігенції, яка б опікувалася потребами українського загалу і дбала би про спільне благо, була співзвучною тій духовній атмосфері, в якій перебувала Україна в XVI-XVII ст. Українські гуманісти, які навчалися в кращих університетах Європи і засвоїли там передові гуманістичні ідеї, усвідомлювали значення освіти для виховання людини, намагалися переконати своїх співвітчизників у користі науки та освіти, прагнули створити своєрідний культ знань. Зв'язки і контакти української інтелектуальної еліти із західноєвропейською помітні вже в XIV ст., коли в Європі з'явилися перші студенти з України [3]. Вони навчалися і отримували освіту в провідних європейських університетах, керували університетськими кафедрами, писали наукові та філософські твори, які стали здобутком як європейської, так і української культури. Випускники європейських університетів, засвоївши кращі традиції західноєвропейської освіти та культури, реалізовували і втілювали їх в Україні. За типом європейських навчальних закладів тут відбувалося становлення середньої і вищої освіти.

Поширенню світської освіти і знань сприяли процеси, що відбувалися в українському духовному житті XVI-XVII ст. Йдеться про потужний культурно-національний рух, викликаний польсько-католицькою експансією і впровадженням Унії. Захист православ'я, що сприймалося як ідентифікаційний чинник українства загалом і головний інтегруючий елемент української спільноти, потребував освічених і культурних людей, які б могли вміло і грамотно вести полеміку із вишколеними у філософських і релігійних диспутах, розумними єзуїтами. Питання, що торкалися змісту православної церкви в тогочасному житті, визначали також специфіку реформаційно-гуманістичних рухів в Україні. Таким чином, власне, відбувалася своєрідна адаптація гуманістичних ідей до освітніх традицій українського життя.

Як і в Західній Європі, центрами поширення гуманістичної культури і нових освітніх зразків стають особливі соціальні утворення – спільноти, що виникали й діяли на основі тісних духовних зв'язків між однодумцями, дружніх стосунків, спільності інтересів та літературно-інтелектуальних занять. Ці спільноти (міжособистісні неформальні об'єднання, літературні гуртки, зібрання інтелектуальної еліти) виникають, передусім, при дворах великих українських магнатів – Острозьких, Радзівілів, Збаразьких, Чарторийських. Навколо цих відомих і впливових людей свого часу єдналися кращі представники української культури й освіти – поети, дидакасти, книжники, духовні особи. Маєтки української аристократії та об'єднання української інтелігенції при них стали центрами гуманістичного та реформаційного руху в Україні, місцем виникнення шкіл, зосередження високої інтелектуальної культури.

У другій половині XVI – першій третині XVII ст. найбільш помітною стає діяльність Острозького культурно-освітнього об'єднання, що сформувалося навколо непересічної постаті князя Костянтина Острозького. Видатний український книжник цього часу Захарія Копистенський у своїй "Паліноді" пише про спільноту книжників та інтелектуалів, що функціонувала при дворі князя Острозького: "найдовалися при дворѣ его и мовцы оному Демосфенови ровньи, и Сафанове и иные любу мудры. Найдовалися и докторове славньи, в греческом, словенском и латинском языках вщѣ чоньи" [4: 1135]. Змістом діяльності українських книжників в Острозькому культурно-освітньому осередку було осмислення проблем православної церкви, захист православної віри, а також літературно-ерудитські пошуки. Найголовнішою метою князя Костянтина Острозького і людей, які згурпувалися навколо нього, було збереження духовної культури, поширення освіти, захист національних, політичних і релігійних прав українського народу.

Двір князя Острозького став зосередженням найбільш прогресивних кіл українства, центром нової освіти, нового шкільництва. Українські книжники розгорнули тут активну літературну та видавничу діяльність, тут була відкрита перша вища школа в Україні, яку сучасники називали "триязычним лицеем", "колегією", "академією". І найбільший внесок до цього зробив князь Костянтин Острозький. Як пише відомий український полеміст і перший ректор цієї школи Герасим Смотрицький, він "благоволенієм, щедротами і человеколюбієм божиім сподобихся начало положить и совершеніе видѣти дѣла, сего честнаго и вся превосходящего" [5: 201]. Першодрукар Іван Федоров видає в Острозі Біблію старослов'янською мовою, а це, звісно, також вимагало високого рівня освіченості і привело до зосередження "книжних людей" в академії. Найбільша активність характеризує Острозьке культурно-освітнє об'єднання у період підготовки і прийняття Берестейської Унії. У цей час пишуть свої полемічні твори відомі українські книжники, що працювали під покровительством князя Костянтина – Клірик Острозький, Мелетій Смотрицький, Христофор Філарет. Більшість викладачів Острозької колеґії мали блискучу гуманістичну освіту, яку отримали у відомих університетах Західної Європи або в домашніх учителів.

Навколо князя Костянтина Острозького утворився цікавий літературно-науковий гурток учених і літераторів, діяльність якого була свого роду демонстрацією значення освіти в житті української спільноти, особливо перед обличчям багатьох загроз, які поставали в духовному і релігійному житті українства. Склад цього гуртка визначали видатні представники української культури XVI-XVII ст. – Дем'ян Наливайко, Герасим Смотрицький, Мелетій Смотрицький, ієромонах Купріян, Мотовило, Клірик Острозький та ін.

Помітний внесок у розвиток української освіти зробив ще один відомий аристократ – Ян Замоїський. У 1595 році він організував академію і об'єднав навколо себе групу вчених людей. У Замоїській академії, орієнтованій переважно на право й практичні громадські проблеми, навчалася молодь як з польських, так і з українських земель – майбутні поети, релігійні та культурні діячі, професори Києво-Могилянської академії – Касян Сакович, Ісайя Трохимович-Козловський, Сильвестр Косів, Йосиф Кононович-Горбацький, польські гуманісти та інтелектуали – Якуб Гаватович, Шимон Шимонович, Ян Щасний-Гербут. В академії працювала бібліотека, була відкрита друкарня, викладалися дисципліни гуманістичного циклу. Все це свідчило про європейський рівень освіти, який був притаманний українським школам і академіям, про те, що в XVI-XVII ст. склалися необхідні передумови для культурної, розумової, просвітницької діяльності української інтелігенції для реального творення єдиного з Європою освітнього простору.

Активно включались у формування простору європейських цінностей і освітніх зразків також реформаційні громади, які виникають в Україні у XVI ст. і діють у селах та містечках Волині, Брацлавщини, Київщини, Галичини. Участь в організації реформаційних громад брали як польські магнати і шляхта – Стадницькі, Остроги, Потоцькі, Замоїські, так і українські – Балії, Сенати, Гойські, Чаплинські, Шпановські. Зокрема, реформаційна громада соцініан (аріан) в містечку Рахів створили академію (сучасники називали її Сарматськими Афінами) – досить помітне явище в українській освіті того періоду. В Рахівській академії культивувалась така суто гуманістична риса європейської культури й освіти, як толерантність. Це виявлялося в тому, що в академії дозволялося навчатися юнакам найрізноманітніших сповідань – католикам, кальвіністам, аріанам, православним. У роки найбільшого піднесення кількість студентів у Рахівській академії досягала близько тисячі, серед них – діти з відомих сімей – Чаплинські-Шпановські, Немиричі, Войнаровські, Арцишевські та ін. Після закриття академія переїхала в Киселин, який належав родині магнатів Чапличів-Шпановських. У 1614 році Чаплині відкрили тут соцініанське училище [6].

Загалом гуманістичні та реформаційні впливи суттєво позначилися на стані та характері української освіти XVI-XVII ст. Виникнення різного роду інтелігентських спільнот, культурно-освітніх об'єднань, літературних гуртків, поширення в них гуманістичної свідомості, культивування цінності освіти і знання, повага до особистості були співзвучними тим процесам, що відбувалися в західноєвропейському духовному житті періоду Ренесансу й Реформації. Крім того, розвиток шкільної освіти в Україні був виявом потреби суспільства в освічених людях, які б протистояли католицькій експансії в Україні й робили б усе, щоб Русь перестала бути "дурною Руссю". В інтелігентському середовищі освіта вважалася умовою процвітання "народу руського".

Як відомо, в XVI – на початку XVII ст. українські гуманісти були переконані, що без освіти неможлива справжня мудрість і правдива наука. Освіті відводилося одне з ключових місць у розмірковуваннях про людину. Гуманісти вірили в те, що освіта вдосконалює розум і сприяє вихованню гармонійної людини. Людина ж має використовувати знання в своєму житті, оскільки від цього залежить її місце в світі. Знання давніх мов, вивчення риторики, мистецтво складання віршів, знайомство з філософією, поезією й літературою були важливими характеристиками культурної людини й гуманіста. Культурно-національний рух в Україні XVI-XVII ст., як і розвиток гуманістичної культури в Європі, супроводжувався поширенням світської освіти й усвідомленням цінності наукових знань серед людей.

У час культурно-національного відродження багато творів полемічного й гуманістичного спрямування були присвячені "освітнім проблемам". Зокрема, автори анонімних творів "О воспитании чад" і "Пересторога", глибоко переймаючись культурним станом "народу руського", застерігають, що нехтування шкільною справою веде суспільство до "погорження", тобто до занепаду. Зокрема, автор "Перестороги" розмірковує над проблемами освіти й науки в Україні в ренесансно-гуманістичному дусі. Він піклується про підвищення освітнього рівня українських людей, доступність освіти, бачить значення освіти у релігійній боротьбі: "за чим православ'є наше почало було просіявати, яко сонце. Люди учоніі почали Були в Церкві Божіей показуватися, учителей і строітелей Церкви Божої книги друкованіі почали множитися" [7: 29].

Високо цінив освіту й освіченість видатний український гуманіст XVII ст. Мелетій Смотрицький. Щиро уболіваючи за свою Батьківщину, він наголошує, що причиною багатьох негараздів є низький рівень освіти, неучтво і безкультур'я українських православних та уніатських пастирів і проповідників. Самих їх Смотрицький називає неуками, недоумками, поганими виучнями західної католицької школи. Весь його твір "Тренос" присвячений міркуванням про стан освіти в Україні й думкам про можливий спосіб її покращання. Український гуманіст сповнений жалю і плачу через низьку освіченість і невігластво тих, хто повинен бути захисником прав та інтересів свого народу, передусім, духовних наставників і вчителів. Водночас Смотрицький не шкодує грубих і лайливих слів, називаючи їх "сквернителами, а не вчителями", "гасильниками, а не світильниками", "мандрівними школярниками". Вони, за словами М. Смотрицького, – бездарні вчителі, облудні фарисеї, корчмарі і домосіди, "самі будучи неуками, інших навчати ваяться". Саме вони винні у занепаді шкіл і освіти в Україні, в тому, що "слов'янська мова у погорді, а руська мова у насмішках". Звертаючись до влади, він закликає: "Заткніть губу невігластву людей немудрих!", учнів ж він благає: "Прошу Вас заради живого Бога,

любі дітки мої, дайте розумові місце". Прагнучи покращити становище з освітою в Україні, сподіваючись на кращі зміни зі шкільництвом, М. Смотрицький як розумна людина і гуманіст досить раціонально оцінює переваги західної системи освіти, закликає не цуратися польської єзуїтської шкільної освіти, позбутися ненависті до католицизму й унії, не протистояти західноєвропейським нововведенням з їхньою латиною і поганськими філософами – Аристотелем і Платоном. Усвідомлюючи необхідність встановлення тісних зв'язків з Європою, М. Смотрицький вважає, що прийняття Унії з центральною владою у Ватикані буде сприяти поживленню освіти в Україні і принесе користь всьому українському суспільству [8: 77, 82-83].

Невігластво і духовне ледарство було предметом критики відомого українського книжника і гуманіста – Кирила Транквіліона-Ставровецького. Заперечення світської освіти і піднесення християнської простоти, на його думку, часто прикривають власне невігластво і небажання вчитися [9: 277]. Добре розумів потребу в школах і Касіян Сакович: "В наш час у деяких місцях більш потрібні школи, ніж численні церкви без єдиної школи... Звідки ж будуть виходити добрі читачі, письменники, співаки..., якщо не буде шкіл", – запитує він [10: 339]. А. Софроній Почаский, усвідомлюючи виняткове значення освіти в суспільстві, писав, що "потрібно золотом погорджати, а науку любити, заради шкіл перепони долати і клопоти терпеливо зазнавати" [11: 268].

Пропагуючи здобутки західної освіти й філософії, українські книжники вдаються до історичних екскурсів, наводять яскраві приклади з історії, згадують славетні імена Гомера і Вергілія, які оспівували подвиги Ахілла, Гектора, Енея, інших античних героїв. Водночас, будучи патріотами своєї землі, вони підкреслюють, що Русь не менш багата своїми героями, але їх нікому було оспівувати (Матвій Стрийковський). Особливу пошану в українських гуманістів викликає фігура князя Костянтина Острозького, його культурна й освітня діяльність, те, що він "музами удосконалив свій розум" (Іван Домбровський). Не заперечував освіти загалом також Іван Вишенський, навіть якщо уславлював християнську простоту: "Я не ганю граматичне вчення і ключ до пізнання складів та речень, як деякі гадають і кажуть: сам не вчився, через те нам заздрить і забороняє. Не про сором учитися кажу, а щоб не відпали від благочестя" [12: 173].

Українська інтелігенція та українські книжники, розуміючи значення світської освіти для української спільноти, бажаючи гідного місця їй серед інших європейських народів, брали дієву участь у її поширенні, засновували різного типу школи, друкарні, науково-освітні осередки, братства. Вони ставали зосередженням мислячих людей, представників переважно гуманітарних професій – учителів, учених, письменників, які, спираючись на традиції Київської Русі, розвивали гуманістичну педагогіку, утверджували цінність людини та її життя. Переймаючись якістю української шкільної освіти, українські діячі залучали найкращі надбання західноєвропейської освіти й педагогіки, закликали вчених світських і церковних людей ставати вчителями і передавати свої знання іншим. М. Смотрицький писав, що саме по собі знання ніщо не важить, коли не вчиш інших [8: 90].

Звісно, деякі українські книжники все ж віддавали перевагу церковному вченню, висловлювалися проти "граматики і риторики", закликали не вдаватися у різні вчення. Однак потреба у високоосвічених людях в Україні XVI-XVII ст. була настільки великою, що будь-які ретроградні думки щодо освіти і науки не визначали стан загальної свідомості. Найбільше шкіл в Україні було парафіяльних, майже в кожному селі, де була церква. Визначну роль у становленні української освіти відіграли братські школи. Неоцінений внесок у розвиток української освіти, науки і духовності загалом зробила, поза будь-яким сумнівом Київська колегія, згодом – Києво-Могилянська академія.

Таким чином, освітня діяльність української інтелігенції в час культурно-національного піднесення, загальний стан української свідомості, дискурс щодо змісту й значення освіти та науки для розвитку української спільноти постають складовою частиною загальноєвропейського культурно-освітнього процесу, що здійснювався завдяки зусиллям української інтелектуальної еліти, українських книжників, діячів культурно-освітніх об'єднань, братств. Можна вважати, що організація і поширення шкільної освіти в Україні стали виявом нового гуманістичного стилю життя, який формувався в Україні незалежно від панування в суспільній свідомості усталених норм, стереотипів, домінант середньовічного мислення. За словами В. Литвинова, в українських школах XVI-XVII ст. культивувалися ідеї Відродження [13].

Завдяки дотриманню і продовженню гуманістичних традицій у середовищі української інтелігенції відбувалася своєрідна трансляція цінностей європейського життя на український ґрунт. Діяльність інтелігентських об'єднань, гуртків учених та осередків інтелектуалів мала своїм найпомітнішим наслідком творення спільного загальноєвропейського культурно-освітнього простору, органічною частиною якого була українська освіта.

Як незаперечний факт повинно сприйматися те, що вивчення історичних передумов формування єдиного європейського культурно-освітнього простору має безпосереднє відношення до вирішення багатьох важливих проблем, що стоять перед сучасною українською освітою. Досвід діяльності української гуманістичної інтелігенції XVI-XVII ст. постає надзвичайно актуальним тоді, коли процеси гуманізації освіти переплітаються з трансформаційними та модернізаційними змінами в сучасному українському суспільстві. Використання надбань національної педагогічної спадщини і української традиції органічно доповнює процес подальшого удосконалення української освіти, робить зрозумілим факт, що здобуваючи знання, варто також орієнтуватися на високі духовно-моральні норми й цінності як показник особистісного розвитку.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ**

1. Філософія Відродження на Україні / [Кашуба М. В., Паславський І. В., Захара І. С. та ін.]. – К. : Наукова думка, 1990. – 234 с.
2. Попович М. В. Нариси з історії української культури / М. В. Попович. – [2-вид., випр.]. – К. : Артк, 2001. – 727 с.

3. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори / В. Микитась. – К. : Абрис, 1994. – 287 с.
4. Копыстенский З. Палинодия / З. Копыстенский // Памятники полемической мысли. – СПб, 1876. – Кн. 1. – С. 313–1200.
5. Смотрицький Г. Перша передмова до Острозької Біблії 1581 р. / Г. Смотрицький // Українська література XIV-XV ст. – К. : Наукова думка, 1988. – С. 200–204.
6. Нічик В. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні / [Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М.]. – К. : Наукова думка, 1991. – 382 с.
7. Анонім. Пересторога / Анонім // Українська література XVII ст. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 26–67.
8. Смотрицький М. Тренос / М. Смотрицький // Українська література XVII ст. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 67–93.
9. Транквиллион-Ставровецкий К. Євангеліє учительное. Ч.1, 2 / К. Транквиллион-Ставровецкий. – Рахманов : Тип. Кирилла Ставровецкого, 9 нояб., 1619. – Ч. 1. – 360 арк. ; Ч. 2. – 180 арк.
10. Пам'ятки братських шкіл на Україні : кінець XVI – початок XVII ст. – К. : Наукова думка, 1988. – 568 с.
11. Почаський С. Євхаристіон, або вдячність / С. Почаський // Українська література XVII ст. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 239–257.
12. Вишенський І. Твори / І. Вишенський. – К. : Дніпро, 1986. – 247 с.
13. Литвинов В. Д. Ренесансний гуманізм в Україні / В. Д. Литвинов. – К. : Вид. С. Павличко "Основи", 2000. – 467 с.

#### REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Filosofiia Vidrodzhennia Ukrainy [Renaissance Philosophy in Ukraine] / [Kashuba M. V., Paslavs'kii I. V., Zakhara ta in.]. – K. : Naukova dumka, 1990. – 234 s.
2. Popovych M. V. Narysy z istorii ukrains'koi kul'tury [Essays from History of the Ukrainian Culture] / M. V. Popovych. – [2-vyd., vupr.]. – K. : ArteK, 2001. – 727 s.
3. Mykytas' V. Davnioukrains'ki studenty i profesory [Old Ukrainian Students and Professors]. – K. : Abrys, 1994. – 287 s.
4. Kopystenskii Z. Palinodiia [Palinode] / Z. Kopystenskii // Pamiatniki polemicheskoi mysli [Monuments of Polemic Thought]. – SPb, 1876. – Kn.1. – S. 313–1200.
5. Smotryts'kyi G. Persha peredmova do Ostroz'koi Biblii 1581 r. [The First Foreword to the Ostrog Bible of the 1581 Year] / G. Smotryts'kyi // Ukrain'ska literatura XIV-XV st. [Ukrainian Literature of the XIV-XV Centuries] – K. : Naukova dumka, 1988. – S. 200–204.
6. Nychyk V. M. Gumanistychni i reformatsiini idei na Ukraini [Humanistic and Reformational Ideas in Ukraine] / [Nychyk V. M., Lytvynov V. D., Stratii Ya. M.]. – K. : Naukova dumka, 1991. – 382 s.
7. Anonim. Perestoroga [Notification] / Anonim // Ukrain'ska literatura XVII st. [Ukrainian Literature of the XVII Century]. – K. : Naukova dumka, 1987. – S. 26–67.
8. Smotryts'kyi M. Trenos [Crying] / M. Smotryts'kyi // Ukrain'ska literatura XVII st. [Ukrainian Literature of the XVII Century]. – K. : Naukova dumka, 1987. – S. 67–93.
9. Trankvillion-Stavrovetskii K. Evangelie uchitel'noe Ch.1, 2 [Teaching New Testament. Parts 1, 2] / K. Trankvillion-Stavrovetskii. – Rakhmanov : Tip. Kirilla Stavrovetskogo, 1619. – Ch. 1. – 360 ark. ; Ch. 2. – 180 ark.
10. Pam'iatky brats'kykh shkil na Ukraini : kinets' XVI – pochatok XVII st. [Monuments of the Fraternal Schools in Ukraine : the End of the XVI – the Beginning of the XVII Centuries]. – K. : Naukova dumka, 1988. – 568 s.
11. Pochas'kyi S. Evkharystion, abo vdiachnist' [Eucharist or Gratitude] / S. Pochas'kyi // Ukrain'ska literatura XVII st. [Ukrainian Literature of the XVII Century]. – K. : Naukova dumka, 1987. – S. 239–257.
12. Vyshens'kii I. Tvory [Works] / I. Vyshens'kii. – K. : Dnipro, 1986. – 247 s.
13. Litvinov V. D. Renesansnyi gumanizm v Ukraini [Renaissance Humanism in Ukraine] / V. D. Litvinov. – K. : Vyd. S. Pavlychko "Osnovy", 2000. – 467 s.

Матеріал надійшов до редакції 19.03. 2012 р.

#### **Гапченко Е. В. Украинская интеллигенция как субъект формирования европейского культурно-образовательного пространства: из истории украинской педагогики XVI-XVII ст.**

*В статье исследуются место и роль украинской интеллигенции в формировании единого европейского культурно-образовательного пространства, в развитии направлений образовательной деятельности, которые формируют личность. Подчеркивается, что благодаря сохранению украинской интеллигенцией XVI-XVII вв. гуманистических традиций осуществлялась трансляция ценностей европейской духовной жизни на украинскую почву, реализовывались европейские образцы школьного и университетского образования, формировался опыт отношения к субъекту образовательно-воспитательного процесса как к неповторимой личности, носителю высоких моральных качеств. Выяснено, что деятельность интеллектуальной элиты оценивается с позиций современных актуальных задач развития украинской школы и педагогики.*

#### **Gapchenko O. V. Ukrainian Intellectuals as the Subject of Creating the European Cultural and Educational Space: from the History of Ukrainian Pedagogy of the XVI-XVII Centuries.**

*The article investigates the place and role of the Ukrainian intellectuals in the single European cultural and educational space creation, educational activity trends development that form a personality. It is underlined that due to the Ukrainian intellectuals' preserving humanistic traditions in the XVI-XVII centuries, the translation of values of the European spiritual life on the Ukrainian soil took place, the European standards of school and university education became firmly established, the experience of attitude was formed towards the subject of the educational process as to the unique personality, carrier of high moral qualities. It is determined that the intellectual elite's activity is estimated from positions of the modern actual tasks directed on the development of Ukrainian school and pedagogics.*